

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 011282
קובץ: תשובות סופיות

עברית: הבנה והבעה

הוראות לנבחן

- עברית: הבנה, הבעה ולשון
- א. משך הבחינה: שתיים.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.
- פרק ראשון – הבנת הנקרא – 60 נקודות
- פרק שני – הבעה בכתב – 40 נקודות
- סך הכול – 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראה מיוחדת: יש לקרוא את המאמרים שבנספח ולענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות. ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון – הבנת הנקרא (60 נקודות)

שאלה 1

- א. הטענה הרווחת היא שספרות היא פעילות שאפשר לוותר עליה ("לפסוח עליה"): אומנם זו פעילות ראויה, אבל ביסודה היא פעילות של בידור ומותרות, שרק אנשים שיש להם זמן פנוי יכולים להרשות לעצמם.
- ב. טענתו המרכזית היא שספרות אינה בידור או מותרות, אלא אחת הפעילויות השכליות החיוניות ביותר: היא הכרחית ליצירת אזרחים ובני אדם חופשיים בחברה מודרנית ודמוקרטית, וחברה בלי ספרות נידונה לברבריות רוחנית וחירותה בסכנה.

שאלה 2

- א. המסקנה המשותפת: אנשים רבים (רוב הציבור או חלק גדול ממנו) אינם קוראים ספרים – קריאת ספרים נמצאת במגמת ירידה, ובני אדם מעדיפים פעילויות אחרות על פני קריאה.
- ב. שקד מסתייג וטוען שאף על פי שאנשים אינם קוראים ספרים, כולנו קוראים המון בכל יום – אלא שהקריאה עברה בעיקר לרשתות החברתיות (גלילה אין-סופית בפייסבוק ובטוויטר) ולא לספרים.

שאלה 3

- א. חשיבה ביקורתית, סולידריות, שוויון.
- ב. חשיבה ביקורתית. לדעת ורגס יוסה, החשיבה הביקורתית היא "המנוע העיקרי לשינויים היסטוריים והמגן הטוב ביותר על החירות". חברה חופשית ודמוקרטית זקוקה לאזרחים ביקורתיים, הבוחנים כל הזמן את העולם שהם חיים בו ופועלים לשנותו; בלי חשיבה ביקורתית ישלטו הקונפורמיות והכניעה לכוח, והחירות תאבד.
- ג. (אחת מן האפשרויות)
- סולידריות: לדברי ורגס יוסה, בעידן ההתמחות כל תחום מפתח שפה ומושגים משלו, ולכן אנשים מתקשים לחיות יחד, לתקשר ולחוש סולידריות. הספרות היא "מכנה משותף לחוויה האנושית כולה": דרכה בני אדם מכל המקצועות יכולים לזהות את עצמם ולשוחח זה עם זה, ולכן היא מחברת ביניהם ומטפחת תחושת אחווה.
- שוויון: הספרות מאפשרת לבני אדם מכל המקצועות, התרבויות והמקומות להבין זה את זה ולהרגיש "בני אותו מין" למרות ההבדלים במרחב ובזמן. כך היא מלמדת על המשותף לכולנו ומגוננת מפני דעות קדומות, גזענות ופלגנות דתית ופוליטית – כלומר מטפחת יחס שווה לכל אדם.

שאלה 4

ורגס יוסה (מאמר 1): ההנאה חשובה, אבל היא משנית. הוא מצטער שאנשים אינם יודעים "איזה תענוג הם מחמיצים" ומציין שהספרות "מגבירה... את אפשרויות ההנאה", אך ההנאה אינה הסיבה העיקרית לקריאה. העיקר בעיניו הוא תרומת הספרות לחברה: שפה משותפת, עושר הביטוי, חשיבה ביקורתית ושמירה על החירות. הוא אף יוצא נגד התפיסה שספרות היא רק "פעילות בידור".

שקד (מאמר 2): ההנאה היא העיקר – הסיבה המרכזית (ואולי היחידה) לקריאה. הוא קורא כדי לברוח מן המציאות אל "החיים המקבילים שספר ממש טוב מאפשר". ספרים היו "הסיכוי הטוב ביותר" שלו ל"אסקפיזם אמיתי", ובלי "הקסם" הזה הוא אינו מצליח לקרוא. כשההנאה חוזרת עם "סטונר", הוא שקוע לגמרי בספר.

שאלה 5

א. בורחס סבור שזו שאלה טיפשית ומיותרת, שאין לשאול אותה כלל: ספרות היא כמו שירת הקנרית או שקיעה יפה – דבר יפה שאיש אינו שואל מה הטעם בו, ושאינו צריך הצדקה או מטרה.

ב. לא, ורגס יוסה אינו מסכים. לדעתו זו שאלה טובה ולגיטימית, משום שיצירות ספרות אינן כמו שירת הציפורים או מראה השקיעה, שהם תופעות טבע: הן תוצר של פעילות אנושית, ולכן מוצדק לשאול איך ומדוע נוצרו, מה מטרתן ומדוע שרדו זמן רב כל כך.

שאלה 6

א. הבעיה היא ההתמחות בידע: בעלי מקצוע מתמחים בתחומים צרים מאוד, וכל תחום מפתח שפה ומערכת מושגים ייחודיים לו. ההתמחות גורמת לחוסר הבנה חברתית ומפלגת את בני האדם, משום שהיא פוגעת ביכולת ליצור שפה משותפת שמאפשרת לחיות יחד, לתקשר ולחוש סולידריות.

ב. הפתרון הוא קריאת ספרות. הספרות היא מכנה משותף לחוויה האנושית כולה: דרכה בני אדם, יהיו אשר יהיו מקצועותיהם ומקומם, יכולים לזהות את עצמם ולשוחח זה עם זה, להבין זה את זה ולהרגיש בני אותו מין – כלומר היא יוצרת מחדש את השפה המשותפת שההתמחות הרסה.

שאלה 7

(4)

שאלה 8

(1) נאורות

שאלה 9

(4) אי אפשר לתקנה

שאלה 10

(3) ערכה רב מאוד

שאלה 11

(2)

שאלה 12

נרגז, מתאונן

פרק שני – הבעה בכתב (40 נקודות)

שאלה 13 – מאמר לדוגמה

קריאה שאין לה מחיר

מחקר שנערך בארצות הברית מצא כי תלמידים שקיבלו כסף בעבור קריאת ספרים שיפרו את הישגיהם בלימודים. בעקבותיו יש המציעים שהורים יתגמלו את ילדיהם בכסף על כל ספר שהם קוראים. ההצעה נשמעת מפתה, שהרי כל הורה רוצה שילדו יצליח. אף על פי כן, לדעתי, אין זה ראוי לעודד ילדים לקרוא באמצעות גמול כספי, משום שהנוק שייגרם בטווח הארוך גדול מן התועלת המיידית.

ראשית, גמול כספי משנה את הסיבה שבגללה הילד קורא. ילד שמקבל כסף על כל ספר לומד שהקריאה היא עבודה, ושעבודה עושים רק תמורת תשלום. כך הוא יחפש את הספר הקצר ביותר, ולא את המעניין ביותר, ואולי אף ידלג על עמודים. ברגע שהתשלום ייפסק, סביר שגם הקריאה תיפסק. לעומת זאת, ילד שמגלה בעצמו את ההנאה שבסיפור טוב ימשיך לקרוא כל חייו. הסופר רענן שקד מתאר במאמרו כיצד ספר טוב "שאב" אותו אל עולם אחר; את החוויה הזאת אי אפשר לקנות בכסף.

שנית, תשלום על קריאה מחנך לערכים מוטעים. הורים שמשלמים לילדיהם על כל פעילות מועילה – על קריאה, על סידור החדר או על הכנת שיעורים – מלמדים אותם שהכסף הוא המדד לכל דבר. הסופר מריו ורגס יוסה טוען במאמרו כי הספרות מפתחת חשיבה ביקורתית ומגינה על חירותו של האדם. קשה לטפח קורא חושב וביקורתי כשהקריאה עצמה הופכת לעסקה.

מצדדי ההצעה יטענו כי התוצאות מדברות בעד עצמן: הילדים קראו יותר, והישגיהם השתפרו. אכן, אין להתעלם מממצאי המחקר. עם זאת, המחקר בדק את ההישגים בטווח הקצר בלבד, ואינו מוכיח שהילדים ימשיכו לקרוא גם בלי תשלום. זאת ועוד, ההורים יכולים לעודד קריאה בדרכים אחרות: לקרוא לצד ילדיהם, לבקר איתם בספרייה ולשוחח על ספרים בארוחת הערב.

לסיכום, המטרה איננה שהילד יקרא כמה שיותר ספרים בחודש הקרוב, אלא שיאהב לקרוא כל חייו. גמול כספי עלול להשיג את המטרה הראשונה ולהחטיא את השנייה. לכן מוטב שההורים יעניקו לילדיהם מתנה יקרה יותר מכסף: אהבה לספר. אהבה כזאת תלווה אותם גם כשאיש לא ישלם להם עליה.

שאלה 14 – מאמר לדוגמה

לשון אחת לכולם

בשנים האחרונות גוברת הדרישה לנסח פניות בעברית באופן שוויוני: במקום "הקפד" לכתוב "הקפד/י", "הקפידו" או "הקפד.י". המצדדים בשינוי סבורים שהפנייה בלשון זכר יחיד מדירה את הנשים, ולכן יש לוותר עליה. לדעתי, אין צורך לשנות את דרך הניסוח התקנית בעברית, אף שבמקרים מסוימים ראוי להעדיף ניסוח בלשון רבים.

ראשית, המין הדקדוקי אינו המין הביולוגי. בעברית, כמו בשפות רבות אחרות, צורת הזכר משמשת גם צורה כללית, הפונה לכל בני האדם. כשכתוב בתמרור "האט ותן זכות קדימה", אף נהגת אינה חושבת שההוראה מיועדת לגברים בלבד. כך גם הציווי "כבד את אביך ואת אמך" חל מאז ומעולם על בנים ועל בנות כאחד. גם המילים "שולחן" ו"מנורה" אינן זכר ונקבה במובן הממשי; זו תכונה של המילה, ולא של העולם. לכן לשון הזכר בפנייה כללית אינה מבטאת זלזול בנשים, אלא מוסכמה לשונית שכולם מבינים.

שנית, הפתרונות המוצעים פוגעים בבהירות של השפה. טקסט שבו כל פועל וכל שם תואר מופיעים עם לוכסן או עם נקודה – "את/ה מוזמן/ת להירשם אם את/ה מעוניין/ת" – קשה לקריאה, בעיקר לתלמידים מתקשים ולעולים חדשים. יתרה מזאת, את הצורות האלה אי אפשר להגות בדיבור, ולכן הן יוצרות פער מלאכותי בין הלשון הכתובה ללשון המדוברת. במסמכים רשמיים, כמו טפסים והוראות בטיחות, הבנה מהירה ומדויקת חשובה במיוחד, ושם הסרבול עלול אף להזיק.

מצדדי השינוי טוענים כי השפה מעצבת את החשיבה, וכי ילדה ששומעת תמיד פנייה בלשון זכר עלולה לחוש שהעולם שייך לגברים. יש בטענה זו מן הצדק, ולכן ראוי לנצל את האפשרויות שהעברית התקנית כבר מציעה, כמו פנייה בלשון רבים ("הקפידו", "נמקו"). עם זאת, השוויון בין המינים נקבע בעיקר במעשים – בשכר שווה, בייצוג נשים בהנהגה ובחינוך לכבוד הדדי – ולא בלכסנים. שינוי מלאכותי של הדקדוק לא יקדם את מעמד האישה, אך בהחלט יסרב את השפה.

לסיכום, העברית אינה צריכה לוותר על ניסוחיה התקניים כדי להיות שוויונית. אפשר להעדיף לעיתים ניסוח בלשון רבים, אך את המאבק לשוויון יש לנהל בחיים עצמם, ולא על גבי כללי הדקדוק.

כל הבגריות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon